

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Nurtaç ERGÜN ATBAŞI

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi
nurtac@hacettepe.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3927-5194>

Alev Tekinay'ın *Ağlayan Nar* Romanında Kültürlerarasılık

Interculturality in Alev Tekinay's "Ağlayan Nar"

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 14.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 29.10.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.11.2021

Atıf/Citation

ERGÜN ATBAŞI, N. (2021). Alev Tekinay'ın *Ağlayan Nar* Romanında Kültürlerarasılık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2420-2439. <https://doi.org/10.34083/akaded.1009406>

ERGÜN ATBAŞI, N. (2021). Interculturality in Alev Tekinay's *Ağlayan Nar*. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 2420-2439. <https://doi.org/10.34083/akaded.1009406>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Almanya'da 1960'lı yıllardan itibaren göçmen işçilerin üretimleriyle varlık göstermeye başlayan göçmen edebiyatı zaman içinde önemli dönüşümler geçirir. Eserlerini Türkçe yazan ve sadece göçmen işçi olmanın beraberinde getirdiği sorunları işleyen ilk kuşağın ardından gelen ikinci kuşakla birlikte önemli kırılmalar yaşanır. İkinci ve üçüncü kuşak eserlerini Almanca yazar; kimlik arayışı, yabancılaşma gibi sorunları irdelerken özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çok kültürlülüğün anlamını kavrayarak eserlerinde kültürlerarası bir yapı kurma yolunu seçerler. Alev Tekinay'ın *Ağlayan Nar* romanının içerdiği veriler göz önünde bulundurulduğunda kültürlerarasılık bağlamında yorumlamaya açık bir metin olduğu görülür. Tekinay Almanya'da aldığı lisans eğitimi dolayısıyla sahip olduğu edebi birikimi kullanarak eserinde Alman kültüründen Romantizm akımına bağlı üretilen edebi metinlerin düşünsel arka planı ile Türk kültüründen halk şairliği, halk şiiri ve Mevlevilik gibi değerleri birleştirerek kültürlerarası etkileşimi Türk ve Alman toplumunun edebi gelenekleri düzleminde okuruna sunar. Tekinay'ın 19. yüzyıl Alman romantizminin ve romantik eserlerin yapısal ve izleksel unsurlarına romanında yer verdiği görülür. Romanını kurgularken roman kahramanı hayata bakışı, duygularını ve düşüncelerini ifade etme biçimi, davranışları, ruh hali ve hatta eş ruhu (Doppelgänger) ile romantik bir karakter olarak çizilir. Bu çalışmada imgenin serüvenine girmeksizin *Ağlayan Nar*'daki romantik unsurların yanı sıra Türk kültürüne ait unsurların takibi yapılacak ve iki kültürel yapının romandaki birlikteliği ve romandaki kültürlerarasılığa nasıl bir katkı sağladıkları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarasılık, Türk-Alman Edebiyatı, Alev Tekinay, *Ağlayan Nar*, Alman Romantizmi, Türk kültürü.

Abstract

Migrant literature, which started to exist in Germany with the productions of migrant workers since the 1960s, undergoes significant transformations over time. After the first generation, who wrote their works in Turkish and only dealt with the problems of being a migrant worker, there were important breaks with the second generation. He writes second and third generation works in German; While examining problems such as the search for identity and alienation, they have chosen to establish an intercultural structure in their works by understanding the meaning of multiculturalism, especially since the 1990s. Considering the data contained in Alev Tekinay's "Ağlayan Nar" novel, it is seen that it is a text open to interpretation in the context of interculturality. Tekinay, using his literary background due to his undergraduate education in Germany, combines the intellectual background of literary texts produced in connection with the Romanticism movement from German culture and values such as folk poetry, folk poetry and Mevlevi Order from Turkish culture in his work, presenting the intercultural interaction to the reader at the level of the literary traditions of Turkish and German society. It is seen that Tekinay included the structural and thematic elements of 19th century German romanticism and romantic works in his novel. While

fictionalizing his novel, the protagonist is drawn as a romantic character with his outlook on life, his way of expressing his feelings and thoughts, his behavior, his mood and even his wife's spirit (Doppelgänger). In this study, without going into the adventure of the image, besides the romantic elements in "Ağlayan Nar", elements of Turkish culture will be followed and the coexistence of the two cultural structures in the novel and how they contribute to the intercultural in the novel will be discussed.

Keywords: Interculturality, Turkish-German literature, Alev Tekinay, Ağlayan Nar, German romanticism, Turkish culture.

Giriş

1960'lı yıllarda, Türkiye'den Almanya'ya işçi olarak giden Türklerin başlattığı göç süreci ve ardından ortaya çıkan göçmenlik meselesi sadece toplumsal değil kültürel bakımdan da -geçmişte olduğu gibi bugün de- incelenmeye ve tartışılmaya değer verileri barındırmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın ardından sanayileşme ve kalkınma hareketlerinin hız kazanmasıyla iş gücü açığı yaşayan ve gelişmekte olan ülkelerden ucuz iş gücü talep eden Almanya'ya en fazla işçi gönderen ülkelerden biri de Türkiye olur. Başlangıçta kısa bir süre için yurtlarını bırakan bu insanlar, zamanla ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda uyguladıkları politikalar sonucu hayatlarını Almanya'da devam ettirmek zorunda kalırlar. Bununla birlikte yurtdışında yaşamını sürdüren ilk işçilerin yanında göç sürecinin beraberinde getirdiği diğer grupların içinde Türkiye'den anne babasının yanına aldırılan ve orada doğup büyüyen çocuklar, eğitim almak üzere gelen, siyasi sebeplerle Almanya'ya sığınan/Türkiye'ye dönemeyen insanlar yer almaktadır. Böylece Almanya'da ilk kuşakla birlikte zamanla ikinci, üçüncü hatta dördüncü kuşak Türk kökenli insanın varlığından bahsetmek gerekir.¹

Yaşamını uzun seneler yabancı bir ülkede, tanımadığı bir kültürde devam ettirmeye çalışan göçmenlerin özlemleri, sıkıntıları, yaşantıları ve düşünceleri çeşitli yollarla dile getirilmeye çalışılmış; kendi içinde de birtakım farklılıklar barındıran Türk topluluğu farklı koşullarda ve amaçlarda da olsa hayatını sürdürdüğü yabancı bir ülkede sanatsal üretimden de uzak kalmamıştır. Elli yılı aşkın bir süredir Almanya'da varlığını devam ettiren Türklerin gittikleri ilk yıllardan itibaren yazınsal eserler kaleme alarak kendi edebiyatlarını yarattıkları ve zamanla üretilen bu eserlerin Alman yazınına da dâhil edildiği görülür. Almanya'ya giden ilk kuşakla birlikte oluşmaya başlayan, ikinci ve üçüncü kuşak yazarların Alman dilinde ürünler verdiği, Türkiye'den Almanya'ya çeşitli vesilelerle giden yazarların² eserlerini Almanya'da

¹ Türkiye'den Batı Avrupa'ya göç sürecine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Abadan Unat, 2017.

²Almanya'da çeşitli sebeplerle bir süre bulunmuş olan, Türkiye'deki yazarların da göçmen edebiyatı olarak adlandırılan bu edebiyata katkıları olmuştur. Bu yazarlar kitaplarını çoğunlukla Türkçe

yayımlamaya devam etmesiyle daha da zenginleşen ve günümüzde önemli bir yere sahip olan bu edebiyat gerek Almanlar gerekse Türkler tarafından sınıflandırılmaya ve adlandırılmaya çalışılır (Zengin, 2000, s.105).

Zamanla yaşanan gelişmeler sonucunda çokça farklılık gösterecek olan adlandırma meselesinde³ ilk zamanlarda, göç alan söz konusu ülkeye dışardan gelmiş; fakat daha sonra gitmesi beklenen misafir işçilere dayanarak “*misafir işçi edebiyatı*” [Gastarbeiterliteratur] ifadesi benimsenir. Beklendiği gibi işçiler kısa zaman sonra gitmeyip yabancıları oldukları ülkede kalmayı tercih edince bu adlandırmanın pek doğru olmadığı görülür ve “*yabancılar edebiyatı*” [Ausländerliteratur] ya da “*azınlıklar edebiyatı*” [Minderheitenliteratur] gibi adlar önerilse de bunlar, geniş kitlelerce kabul görmez, eleştirilir. Göçmen edebiyatı [Migrantenliteratur] ise en kapsamlı ve en yaygın olarak kullanılan terimdir. Göçmen edebiyatı teriminden hareketle “Türk göçmen edebiyatı” ya da “Türk-Alman göçmen edebiyatı” gibi adlandırmaların da literatürde kendine yer bulduğu söylenebilir. Bir zaman sonra bu oluşumun çok kültürlülüğe dayanıyor oluşu ile ilgili önemli noktalar üzerinde durulur ve “*kültürlerarası edebiyat*” [Interkulturelle Literatur], “*çok kültürlü edebiyat*” [Multikulturelle Literatur] gibi başlıkların kullanıldığı bir dönem de olur. Bugün genel olarak tüm bu adlandırmalar göz önünde bulundurulduğunda pek çok araştırmacının ortak noktada bulunduğu ifadelerden biri “*göçmen edebiyatı*”, diğeri “*kültürlerarası edebiyat*” bir diğeri ise “Türk Alman edebiyatı”dır. Göçmen edebiyatının sınırları ise pek çok araştırmacı tarafından eserlerin Alman dilinde yazılmış olması yönünde belirlenmiştir.

Genelleme yapılacak olursa Almanya’da işçi olarak bulunan Türklerin yaşantılarını, hayatlarını, sıkıntılarını işleyen ilk eserler 1960’lı yıllarda yazılmaya başlar. İlk kuşak yazarlarının genellikle Almanca yazmadığını, eserlerinin daha çok Almancaya çevrildiğini, ayrıca pek çoğunun daha Türkiye’deyken yazar olup Almanya’da da bu etkinliklerini devam ettirdiklerini; işlenen konuların ise gurbetteki hayat ve gurbetçilerin durumu (yurt hasreti, yabancı olarak topluma uyum sağlayamama/dışlanma vb.) olduğu görülür. Yeni bir ülkeye alışma ve geride bırakılana özlem durumunun fazlaca hâkim olduğu, yaşanan sıkıntıların dile getirildiği ilk eserlerin ardından ikinci kuşak yazarlarının eserlerinde belli başlı farklılıklar görülmeye başlanır. İkinci kuşaktan sayılan yazarların hem konu hem de üslup yönünden daha farklı tutumlar sergilediği dikkati çeken bir noktadır. Aytaç (1995) ikinci kuşağın eserleri için “*Bir sızlanma edebiyatının yerini kimlik sorunlarının, daha ileri giderek bireyselliğin, insan olmadan kaynaklanan sorunların ele alındığı eserler*

kaleme almışlardır. Sadece Almanya’da gördükleri, yaşadıkları, şahit oldukları olayları, yaşamları ve bunların sorunlarını dile getirerek, Türkiye’de bu edebiyata katkı sağlamışlardır. Bunların pek çoğu yayınlanmış, çevirileri yapılmıştır.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kuruyazıcı, 2001; Saka, 2018; Sakallı, 2006; Zengin, 2010.

alıyor. Mecazlar, imajlar ve dil oyunları bir bakıma bu yazarların edebi düzeye ilişkin iddiaları olduğunu sezdirmektedir.” (s.238) ifadelerini kullanmaktadır.

Almanya’da gelişen göçmen edebiyatının, ikinci kuşak yazarlarının “*Almanca yazılan ve genelde yabancı bir ülkede yaşamın insana getirdiği sıkıntıyı, manevi baskıyı, iki toplum arasındaki kültür çatışmasını, yeni benlik arayışını konu alan*” eserleri “*Almanlar tarafından ilgiyle okunmaktadır*” (Özyer, 1994, s.157). Kullanılan dil, işlenen konular ya da kullanılan özel imgeler Alman toplumuna farklı gelmektedir. İkinci kuşağın, eserlerini Almanca kaleme alma meselesi ise doğal bir sürecin göstergesidir. Yıllarca orada yaşamış, orada büyümüş, öğrenim görmüş olan yazarların eserlerini Almanca kaleme almaları, bu dille kendilerini daha rahat ifade edebileceklerini düşünmelerindedir.

Göçün ilk yıllarından itibaren üretilmeye başlanan edebî ürünler her geçen gün yaşam koşullarına ve çağın gereklerine bağlı olarak değişerek ve dönüşerek üretilmeye devam etmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren eser veren üçüncü kuşak yazarlar hem birinci hem de ikinci kuşaktan daha başka bir hassasiyete ve dünya görüşüne sahiptir. Ne bir memleket özlemi ne bir yabancı olarak dışlanmışlık ne de kimlik bunalımı üçüncü kuşağın yapıtlarında kendine yer bulur. Almanya’da doğup büyüyen, Almancayı neredeyse anadillerinden daha iyi bilen üçüncü kuşak Türk kökenli yazarlar, yapıtlarında bu ikiliği bir kimlik bunalımı bağlamında işlemek yerine kültürel zenginlik olarak işlemeyi tercih ederler; içinde yaşadıkları çok kültürlü ortamın sağladığı verileri kullanarak yapıtlarının anlam katmanlarını çoğaltırlar. Böylece kültürlerarası edebiyat terimi, benimsenen bu yaklaşımın izdüşümü olarak Almanya’da Almanca yazan Türklerin kaleme aldıkları metinleri adlandırmak için kullanılır (Saka, 2018, s.1882-1883).

Her iki toplumda da kökleri bulunan, her iki toplumdan da ayrı ayrı beslenen üçüncü kuşak yazarların ürettikleri metinleri bir çatı kavram olarak kapsayan kültürlerarasılık edebiyatı, bu köklerin çatışmasından, karşılıklı ayrışan noktaların irdelenmesinden değil aksine köklerin birleşerek yeni bir oluşum içine girmesinden ibarettir. Kültürlerarasılık kavramı söz konusu olduğunda; farklı açılardan farklı yaklaşımlarla irdelenen belli bir toplum tarafından yaratılmış, fiilen mevcut olan ve sürekli kendini yineleyen kültürün (Kartarı, 2014, s.29) değişim/dönüşüm ve farklılıkların bir araya gelerek yeniyi oluşturması özelliklerinin, kültürlerarasılık kavramının da çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Farklı kültürlere sahip insanların bir araya gelmesiyle açığa çıkan çok kültürlü ortam ve bu koşullarda oluşan ‘yeni kültür’ kültürlerarasılık ile anlamlandırılmaya, yorumlanmaya çalışılır. Yani kültürlerarasılık “*toplumbilim, ruhbilim, eğitim, işletme yönetimi, çatışma çözümlemesi ya da felsefe gibi alanlarda birçok kültürün karşılaşmasından doğan olguları ya da kültürlerarası ilişkileri inceler*” (Günay, 2016, s.272). En az iki kültür olmak üzere,

kültürlerin birbirine geçişinin/etkileşiminin söz konusu olduğu kültürlerarasılık, bu incelemeyi yaparken “üyeleri karşılıklı etkileşimde bulunan kültürler arasındaki karmaşık bağlantıya da atıfta bulunur. Eğer etkileşimde bulunan taraflar arasında kültürel farklılık varsa, işin içine kültürel ben ve kültürel öteki girer. Kültürel ben, sosyal iletişimin bir ürünüdür. Her ‘ben’ kendi kültürünün rolünü üstlenir ve dünyayı kendi kültürünün penceresinden görür” (Kartarı, 2014, s.34). Eserlerini Almanca yazan ve çok kültürlü bir ortamda var olan Türk yazarlar ‘kültürel ben’ ile ‘kültürel öteki’ kavramlarına yaşam koşulları dolayısıyla aynı anda sahiptirler. Hofmann (2006) da bu bağlamda farklı iki kültürden yola çıkarak melez bir kimliğin oluştuğunu ve bu oluşumun iki kültürün de sahasının dışında üçüncü, ayrı bir sahada gerçekleştiğini vurgular (s.13).

Küreselleşmeyle gelen melez kimlikler, çoksesli kültürler artık birlikte yaşamın bilincine ermiş, ya da en azından yaşanan gerçekliği değiştiremeyeceğini anlayınca kabul etmek zorunda kalmış merkez ile çevre için, edebiyat dünyasında aslında çoktan sağlanmış bir barışla yeni bir mecraya girmektedir. Almanca yazılan ama Türkiye’yi anlatan romanlar, yeni bir dünyayı haber vermektedirler. Bir zamanlar insanca bir yaşama kavuşmak için geldikleri ülkelerde, dışlanan göçmenler bugün büyük bir zenginliğe sahiplerdir. Tek bir kimliğin içine sığınmaktansa iki kimlikten beslenme zenginliği, bu insanların büyük kayıpların sonucunda vardıkları son noktadır (Cengiz, 2010, s.191).

Kültürlerarası edebiyat söz konusu olduğunda geçmişte kaleme alınan eserlerin dışına çıkma ve bakış açısının değişimi “kültürlerarasılık” kavramının sağladığı genişlik dolayısıyla kendini gösterir. Üstelik “kültürlerarası edebiyat sadece biçim olarak eserlerin öz niteliklerini vurgulamamaktadır, aynı zamanda Türk-Alman edebiyatının yeni bir evreye girdiğini de göster”mesiyle (Zengin, 2010, s.343) Türk-Alman edebiyatı tarihi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Özellikle Almanya’nın hemen her alanda sahip olduğu çok kültürlülük edebiyatta da kendini göstermekte ve Türk Alman edebiyatı da bu bakımdan önemli verileri barındırmaktadır. Kültürlerarasılık odağında incelenebilecek eserler, sadece Almanca yazan yabancı yazarların eserlerinden ibaret görülmemekte, herhangi bir yazar tarafından kaleme alınan eserin yapısal ve izleksel yönden kültürlerarasılığı işleyip işlemediğine dikkat edilmektedir. Edebi metinlerdeki farklı kültürlerin varlığını, metnin nasıl bir yapı sergilediğini inceleyen kültürlerarası edebiyat iki veya daha fazla kültürün birbiri içinde kaynaşmasını amaçlarken aynı zamanda özgün ve orijinal yaratımları da beraberinde getirmektedir. Türk Alman edebiyatı bağlamında kültürlerarası edebiyattan bahsedildiğinde ikinci kuşak yazarlardan itibaren Alman kültürünü, dilini bilen ve Almanca yazan Türklerin eserlerinin önemli veriler barındırdığı görülür.⁴

⁴ Kültürlerarası edebiyat üzerine tartışma ve uygulama için bkz. Şimşek, 2009.

Emine Sevgi Özdamar, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak, Yade Kara, Selim Özdoğan, Saliha Scheinhardt, Renan Demirkan, Şinasi Dikmen ve Habib Bektaş gibi Türk kökenli yazarlar –yapıtlarında zaman zaman istisnalar barınsa da– Türk ve Alman kültürünün etkileşiminden faydalanarak yapıtlarını kurgularlar.

Alev Tekinay da ağırlıklı 90’lı yıllarda eser vermiş, Türk ve Alman kültürünün etkileşimini eserlerine yansıtan yazarların içinde yer almaktadır. 1951 yılında İzmir’de doğan Tekinay İstanbul Alman Lisesi’ni bitirdikten sonra 1971’de Münih’e gider. Alman Dili ve Edebiyatı lisans öğreniminden sonra aynı alanda 1979’da doktora öğrenimini tamamlar. Bavyera’da değişik üniversitelerde Almanca ve Türkçe dersleri verir ve 1983’ten bu yana Augsburg Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Tekinay’ın kaleme aldığı eserler arasında *Über alle Grenzen* (1986), *Die Deutschprüfung* (1989), *Es brennt ein Feuer in mir* (1990) isimli öykü kitapları; *Der weinende Granatapfel* (1990), *Nur ein Hauch vom Paradies* (1993) isimli romanları ve *Das Rosenmädchen und die Schildkröte* (1991) isimli masal kitabı ve *Engin im Englischen Garten* (1990) isimli gençlik romanı yer almaktadır.

Tekinay, Türk Alman edebiyatı kapsamında değerlendirilen eserlerinde kültürlerarasılığı bilinçli olarak kullanışını; “*Kendini kökleri üç bin km. uzanan bir ağaca benzeten, kökü kuru anadolu topraklarından kilometrelerce ötelere eğildiği için acı çektiğini söyleyen Tekinay, bu köklerden beslendiğini ve bu kökler olmasa Almanya’da meyva veremeyeceğini*” (Baypınar, 2000, s.68) vurgulayarak temellendirmiş olur. Türkiye’de Almanca öğrendikten sonra Almanya’ya yükseköğrenim görmek üzere giden ve Alman Dili ve Edebiyatı alanında doktora eğitimini tamamlayıp Doçent unvanını alan Tekinay’ın ürettiği yapıtlar, Türk Alman edebiyatı içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Aytaç’ın “*Alev Tekinay “iki dünyaya birden ait olma sorununu” bilinç düzeyinde yaşaması açısından özelliğidir. Çünkü Tekinay günlük hayatta sürekli Almanya gerçeği ile karşı karşıya bulunmanın ötesinde edebiyatı ile düşünsel boyutta da Almanya gerçeği ile iç içedir*” (2001, s.224) tespiti de yazarın bilgi birikiminin edebi hayatını hangi ölçüde şekillendirdiğini ve zenginleştirdiğini göstermektedir.

Tekinay, 1990’da yayımlanan ve Türkçeye D. Çiğdem Ünal tarafından çevrilen *Ağlayan Nar* [Der weinende Granatapfel] isimli romanı ile Bavyera Sanat Akademisi’nin Alman kökenli olmayan ve yapıtlarını Almanca yazan yazarlar için verdiği Adelbert von Chamisso Ödülü’ne layık görülür. Bu roman, Alman ve Türk kültürüne dair unsurlarla örülmüş bir metin olarak kültürlerarasılığı hem derin hem yüzey yapıda barındırmaktadır.

Bati’nın ve Doğu’nun Gizemli Ortaklığı

Ağlayan Nar romanında, Ferdinand Tauber adlı roman kahramanının manevi

yönden özüne kavuşabilmek adına çıktığı yolculuk anlatılır. Bu yolculuğun hem soyut hem somut bir tarafı vardır. Yolculuğun somut kısmı Almanya'da yaşayan Ferdinand Tauber'in önce İstanbul'a gelmesi ve sonra da Türkiye'nin farklı beş şehrine gerçekleştirdiği -romandaki aksiyonu sağlayan- yolculuklara dayanmaktadır. Yolculuğun soyut kısmı ise sonunda kültürlerin birleşeceğinin, önemli ve daimi olanın insan ve insan sevgisi olduğu gerçeğinin açığa çıktığı bir kimlik arayışıdır.

1. Bir Alman Şarkiyatçının Serüveni

Ferdinand Tauber Türkoloji alanında doktora tezini savunduktan sonra bir boşluğa kapılmış, ne yapacağına karar vermekte güçlük çeken Alman bir şarkiyatçıdır. Zaman zaman gördüğü birbirini tekrar eden rüyaların da etkisiyle içsel bir sorgulama yaşar. Hayatını nasıl şekillendireceğine karar veremese de kısa bir zaman içinde mutlaka yapmak istediği bir şey vardır: İstanbul'a seyahat etmek. Beklemediği bir anda Almanya'da birlikte okuduğu arkadaşı Murat'tan bir davet gelir ve bu davet üzerine Ferdinand Türkiye'ye gider. Almanya'daki huzursuzluğu, insanlardan kaçmak, uzaklaşmak ve yalnız kalma isteği İstanbul'da da devam eder. Kendisini evlerinde konuk eden, onu bir an yalnız bırakmayan Murat'ın yanından bir süre sonra ayrılıp bir öğrenci oteline yerleşir. Kimlik/benlik arayışı içinde gittiği İstanbul'da dolaşırken Sahafçılar Çarşısı'ndaki bir sahafta Ferdi T. isimli şaire ait Ağlayan Nar isimli kitaba rastlar. Onun içsel yaşantısıyla ilişkilendirdiği, kitabın içinde kendi resmini gördüğü, gizemli rüyalarının bir anlamda çözümünü sunacak olan bu kitapla Ferdinand'ın asıl yolculuğu başlar. Kitabı kaleme alan kişiyle kendisi arasında sıkı bir bağ olduğunu düşünerek onu bulması gerektiğine kanaat getirir. Türkoloji profesörü Sümergil'den aldığı bilgilerle eserin kime ait olduğunu, sanat yaşamını ve onu nasıl bulabileceğini öğrenir. Azeri Türk'ü olan Ferdi Tebrizi çağdaş halk şairi ve aynı zamanda Mevlevi tarikatının da üyesidir. Ferdinand, şairin yaşadığını öğrenir öğrenmez onunla tanışmak için elinden geleni yapar. Prof. Sümergil'den aldığı bilgiler bu bağlamda çok işine yarar. Tebrizi halk ozanı yarışmalarına katılmaktadır ve sürekli şehir şehir gezmektedir. Ferdinand, Tebrizi'nin ilk olarak 29 Ekim'de Bursa'daki yarışmaya katılacağını; orada bulamazsa Bursa'dan başka şairin uğrayacağı -Konya ve Erzurum olmak üzere- diğer iki durağı da öğrenir. Fakat ne Bursa'da ne Ankara'da ne Konya'da ne İzmir Maviova'da onunla karşılaşabilir. Ona ulaşabileceği son şehir olan Erzurum'a gittiğindeyse Ferdi Tebrizi'nin öldüğü haberini alır. Fakat bu ölüm haberi Ferdinand için bir son olmaktansa bir başlangıca dönüşür. Ulaşması gereken farkındalıklara yine şair sayesinde ulaşmış ve kimliğini bulmuştur. Bu kimlik onun ismi, dili, milliyeti, yaşadığı yer neresi olursa olsun özde insan olmanın gerekliliğine/önemine işaret etmektedir.

Ferdinand Tauber bir masal kahramanı gibidir. Romanın başında rüyaları aracılığıyla maceraya çağrılır; çağrıya hemen karşılık verebilmesi için tesadüfler bir

araya gelir ve yolculuğu başlar. Yol boyunca sınıran; ümidini, yolunu kaybettiği, sevindiği, üzüldüğü, şaşırduğu zamanlar olur. Yolculuğunun sonuna geldiğindeyse hakikate ulaşır. Yolculuğundan maddi bir kazanç sağlamaz fakat ruhsal ve düşünsel yönden olgunluğa erişir. Manevi arayışının izinden gitmeyi seçen Tauber romantik karakter özellikleri göstermektedir. Doğup büyüdüğü ülkesinde, arkadaş çevresinde uyumsuz biri olarak görülür. Ne onlar gibi davranır, eğlenir ne de genel geçer kurallara uyarak uzmanlık alanı ile ilgili iş bulmak ve çalışmak için çaba sarf eder. Ev arkadaşı aldığı kararları yadırgar, davranışlarına bir anlam veremez. Tauber Türkiye'ye geldiğinde de ayrıksı bir profil çizer. Arkadaşının davetlisi olarak gelmiş olmasına ve arkadaşını da sevmesine rağmen bir an önce yalnız kalmak için çabalar. Neredeyse kimseyle iletişim kurmadan tüm vaktini tek başına geçirmek ister. Peşinden gitmesi gereken bir insan olduğunu keşfettiğindeyse bu, onun hayattaki tek amacına dönüşür. Şehir şehir gezer ve kısa süreli farklı işlerde çalışır, insanlarla kalıcı bir ilişki kurmaz, sadece tanışmak istediği insana ulaşmak için çabalar. Almanya'da da Türkiye'de de yaşadığı içsel yolculuğa şahit olmayan dışardan bir göz için, Tauber oradan oraya savrulan ve tutunamayan bir insan profiline sahiptir. Halbuki anlatının sonunda Tauber her insanın ulaşamayacağı bir gerçeğe ulaşır, büyür, olgunlaşır. Tanışmak, konuşmak ve ondan sorularının yanıtını alabilmek için peşinden koştuğu Ferdi Tebrizi ile ancak Erzurum'da yolları ruhen ve fikren kesişir.

2.Kültürlerarasılığın Romanın Kurgusundaki Yeri

Alev Tekinay romanını kurgularken Alman romantizmine dair unsurları incelikle kullanır. Romanın konusu, kişilerin karakterizasyonu, mekân kullanımı ve romanda işlenen temler doğrudan Alman Romantiklerinin fikirlerini ve eserlerinden izleri taşımaktadır. Fakat romantizme dair unsurlar, yazar tarafından, romanda açık ve görünür bir şekilde değil derin okuma sonucu tespit edilebilecek şekilde kullanılmıştır. Kültürlerarası yaklaşımın eserdeki varlığı Alman kültürünün yanında, bir Alman şarkiyatçının yolculuğu sırasında işlenen Türk kültürü, aşık geleneği ve Mevlana'nın felsefesi ile açığa çıkmaktadır. Romanda Türk kültürünün görünürlüğünün yüksek, tespitinin kolay olması Ferdinand Tauber'in bir Alman olarak Doğubilimi alanında çalışması, eserin -başlangıcı hariç- tamamen Türkiye'de geçmesi ve Türkiye'de Ferdinand'ın bulunduğu şehirlerin siyasi, kültürel, tarihi öneme ve karakteristik özelliklere sahip kadim şehirler olması, Tauber'in peşinden gittiği insan dolayısıyla halk şiiri geleneğine ve Mevlana'ya motif boyutunda da olsa değinilmesi sebebiyledir. Romanda görünürde Alman kültürü ise Türk kültürü kadar ön planda değildir. Almanya'ya dair görünür olan unsurlar romanın baş kişisinin bir Alman oluşu, Germanistik alanında yandal eğitimi görmesi, eserin Almanya'da başlaması, Tauber'in Ankara'da iken Goethe Enstitüsü ile bağlantı kurması, Konya'da Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapan göçmen Türk aileleriyle görüşmeler yaparak bilimsel çalışmalarını yürüten bir Alman grupta karşılaşması, İzmir Maviyova'da Türkiye'ye

kesin dönüş yapmış göçmen ailelerin çocuklarının baskın bir Almanya özlemi ve aidiyeti göstermesi ve yine Maviova'da Tebrizi'nin evinde okuduğu dizelerin Tauber'de Alman romantik edebiyatındaki eserleri çağrıştırmaları olarak sıralanabilir.

Eserin kurgusundaki romantik unsurları tespit etmek, eserde baskın olarak görünen Türk kültürü ile derin yapıda kodları bulunan Alman kültürü arasında kurulan bağı ve böylelikle eserin sahip olduğu kültürlerarası yapıyı anlamlandırmada fayda sağlayacaktır.

2.1.Alman Romantizminin İzleri

Romantizm, on sekizinci yüzyılda Almanya'da klasisizme ve Aydınlanma'nın akılcılığına karşı uyanan bir eğilime dayanmaktadır ve İngiltere ile Fransa'da da etkisini göstermeye başlamasıyla on dokuzuncu yüzyılın başında *"her üç memlekette uyanan ve aynı temaları işleyen geniş bir Avrupa hareketi olarak görülmektedir"* (Yetkin, 1967, s.29). Avrupa edebiyatlarında uzun süre etkili olmuş olan Alman Romantizmi'nin⁵ hazırlayıcı konumunda görülen Strum und Drang akımıyla birlikte duyguya, bireyselliğe, doğaya, akıl dışı olana, hayal gücüne doğru yöneliş Aydınlanma'ya ilk karşı çıkıştır. Alman Romantizmi'nin tüm dönemlerinde⁶ bu temel yönelişi görmek mümkündür. Romantizmin -farklı temsilcilerle ve onların savundukları ideallerle birbirinden ayrılan- dönemleri, savunulan fikirler ve yaratılan eserler bağlamında birbiriyle çelişmez, aksine birbirlerini bütünleyen ortak değerlere ve ortak duygu tarzına sahiptir. Alman Romantizminin temelinde yatan değerler söz konusu olduğunda *"klasiğin dünya vatandaşlığı idealine karşın Romantizmde bir Alman Rönesansından söz edilir. Alman halkının tarih, dil, edebiyat, din ve sanat alanlarındaki milli değerlere dönüş kendini göstermektedir"* (Aytaç 2003:288). Felsefi düşüncüyü önceleyen Alman Romantizminde Aydınlanmacıların reddettiği akıl dışılığı, mistik duyuyu Orta çağ döneminin sanat ve düşünce dünyasına yeniden dönerek metinlerinde büyümlü bir hava yaratma yolunu seçerler. Aydınlanmanın sanatı bir akıl ürünü olarak kabul edişinin karşısına duyumsamayayı koyarlar. Yarıttıkları metinlerde olağanüstü unsurları kullanırlar; olağanüstü yerler, öte diyarlar ve doğaüstü olaylar bu kapsamda sayılabilir. Böylece efsaneler ve masallar da sanatlarının konusu haline gelir. Duyguyu akıldan önde tuttıkları gibi şiir türüne de ayrıcalıklı bir yer verirler. Çünkü dizeler hayali, duygulanmayı, esinlenmeyi, çağrışımı ve

⁵ Alman Romantizmi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Huch, 2005.

⁶ Alman Romantizmi genel kabule göre hazırlık safhası olarak kabul edilen Strum und Drang akımının ardından Erken Dönem Romantizm (Jena ve Berlin'de geliştiği için Jenaer Romantik olarak da adlandırılır) ve Geç Dönem Romantizm (Heidelberger Romantik) olmak üzere iki safhaya (Aytaç, 2003, s.286) ayrıldığı gibi ilk iki dönemi Erken ve Orta Romantik Dönem olarak adlandırılarak ardından -içinde J. von Eichendorff, E. T. A. Hoffmann ve Schwaben gibi sanatçıların edebi sahada büyük bir yaratıcılık sergiledikleri- Geç Romantik Dönem'in de eklenmesiyle üç safhada da değerlendirilir (Özgül, 1944, s.737).

müzikaliteyi barındırır. Şiirin duygunun ve insanın iç dünyasının biçimlenmesi olarak görülmesiyle, ölüm temi de şiirde ayrıcalıklı bir yere sahip olur çünkü “ölüm insanın kendini bir çeşit aşması, değişimi, ruhun özgürlüğe kavuşması, bir anlamda yenilenmesi süreci olduğu gerekçesiyle hayatın yoğunlaşması şeklinde yorumlanır” (Aytaç, 2003, s.290). Romantizmin karşı durduğu fikirlerin başında sınırlılık gelir. Hayatta ve sanatta değişimi savunan Romantizm sınırların aşılmasını, özgürlüğü ister/savunur. Her ne kadar evrendeki düzenin zıtlıklardan ibaret olduğu fikri kabul edilse ve savunulsa da bu zıtlıkların birbiri içinde eritilerek bir senteze ulaşılması gerektiği de Romantizmin önemli bir kabulüdür. Romantiklerin dine yönelişleri ve milliyetçi tavırları onların eserlerini şekillendiren unsurların arasındadır. Özellikle Grimm Kardeşler, Clemens Brentano ve Bettina von Arnim gibi Orta Romantik Dönem sanatçıları “*kutsal Roma Germen İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra Alman ulusunu yeniden birleştirme amacına, dine ve Eski Alman dili ve edebiyatına yönelmiştir. Masallara, destanlara ve halk türkülerine yönelerek milli bir bilinç yaratılmaya çalışılmıştır*” (Aras, 2020, s.33). Milli bilincin halk kültüründen, dilinden ve edebiyatından faydalanılarak gerçekleşmesi gerektiğini savunan Romantiklerin sahip olduğu tarih merakı kendilerinin dışındaki coğrafyaları da kapsamaktadır. Sınırları aşmak ve özgürlük arzusu da yenedünyaları keşfetme merakını körükler. Romantizm devrinde sanatçıların ve düşünürlerin Doğu’ya yönelttikleri bakışı, merakı bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.⁷

Aytaç’ın (1991) ifadesiyle; “*kimlik sorununa evrensel boyutlarda, metafizik bağlamda eğilen romantik resimlerle örülü*” (s.157) *Ağlayan Nar* romanının Alman Romantizminin belli başlı unsurlarına göndermelerle dolu olduğu söylenebilir.

⁷ Kültürlerin birbiri ile kurduğu etkileşimi sağlayan çeviri faaliyetlerinin değeri bu dönemde de kendini göstermektedir. Avcı’ya (2019) göre “19. yüzyılda İslami dönem Fars edebiyatı çevirilerinin Alman klasik ve romantik şiiri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Diplomat, seyyah, tüccar ve oryantalistlerin yaptıkları çeviriler ile başlayan ve gelişen edebî oryantalizm, Almanca konuşulan dünyada Doğu’dan Batı’ya bir çeviri külliyatı bırakmıştır” (s.62). “Avusturyalı oryantalist Josef von Hammer-Purgstall (1774-1856) bu alanda bir öncü olur. Romantizm ve Hint Avrupa düşüncesinden de etkilenen Hammer-Purgstall, İslami dönem Fars edebiyatına yakın bir ilgi duymuş ve Alman edebî oryantalizminde kurucu bir rol üstlenerek çevirileri ile içerisinden oldukça zengin malzemeler çıkan literal bir ağ kurmuştur. Hammer-Purgstall’ın İslami dönem Fars edebiyatından Almancaya yaptığı çeviriler, sadece birbirinden farklı iki kültür arasında bir transfer rolü icra etmemiş, aynı zamanda birbirlerine zaman ve mekân olarak da oldukça uzak olan iki medeniyetin poetik belleği arasında bir köprü vazifesi görmüştür” (s.73). Onun Hafız’dan ve Fars edebiyatından yaptığı çeviriler Almanca konuşulan ülkelerin edebiyatlarında Doğu’ya bakışı canlandırır ve yaptığı çeviri çalışmalarını Valentin von Huzsar’ın Mevlana’dan, Rosenzweig von Schwannau’nun Cami’den ve Friedrich Rückert’in Hafız’dan ve Mevlana’dan çevirileri takip eder. Rückert’in bir diğer önemli katkısı 1819’da *Mewlana Dscelaladdin Rumi* adlı çalışmasını yayımlaması ile Almanca konuşulan dünyaya Mevlâna mistisizmini tanıtmış olmasıdır. Doğu’nun tanınması konusunda Almanca konuşulan ülkelerde yürütülen çalışmalara dair daha ayrıntılı bilgi için bkz. Herzog, 2010; Schimmel, 2012.

Eserindeki kültürlerarasılığı Batı'ya ve Doğu'ya ait kültür sistemlerini bir arada kullanarak sağlayan Tekinay, eserin kurgusuna Batı kültürünü uzmanlık alanından, Doğu kültürünü ise kendi köklerinden beslenerek yerleştirir. Romandaki Türk halk kültüründen izler, olağanüstülükler/tesadüfler, rüya motifi ve ikizleşmenin kullanımı, Batılı bir insanın Doğu'yu keşfetme merakı, kahramanın sınırsız özgürlük arzusu/bilinmeyene doğru yolculuğu, kahramanın büyük şehirlerden ve kalabalıklardan kaçıp yalnızlığı seçmesi ve zıtlıkların bir senteze varışı düşüncesi Romantizmle ilişkilendirilebilecek unsurlara işaret eder.

Eser, başlığından itibaren roman kişilerine ve başkişinin serüveni boyunca karşılaştığı durumlara kadar pek çok yerde halk kültüründen izler taşır. Ağlayan Nar, bir halk şairi olan Ferdi Tebrizi'nin kaleminden çıkmış lirik bir aşk destanının adıdır. Ağlayan Nar aynı zamanda bir masal adına da göndermedir. Bu adı çağrıştıran masallar bulunmasına rağmen "Ağlayan Nar Gülen Ayva" başlığını taşıyan masallarla roman arasında bir bağ kurulmasının mümkün görünmediği söylenebilir. Ağlayan nar adının romanda kullanılma sebebinin folklorik bir unsura yer verilerek, yaratılmak istenen bağlama (halk kültürünün kullanımı) katkı sağlanması ya da narın⁸ halk kültüründe ve mitolojide taşıdığı ruhun ölmezliği, yeniden doğuş, metamorfoz gibi anlamları ile metni aydınlatacak olması olabilir. Ağlayan Nar'ın ilk ve son sayfası eksiktir. Bir ayrılık hikayesini anlatır, aşık ve sevgilinin ayrılıktan bahsettiği bir bahçe tasvirinde insanlar değil nar ağacı ağlamaktadır. Narın yeniden doğuşu, ruhun ölmezliğini ya da biçim değiştirerek yaşamın devam edişini imlemesi Ferdi Tebrizi'nin ölmesine rağmen eş ruhu Ferdinand Tauber'in/de yaşayacak olması anlamına gelmektedir. Ağlayan Nar isminin bir masal adına göndermede bulunması Romantizmin şiir gibi masalları da önemseydiği gerçeği düşünüldüğünde daha anlamlı bir hal alır. Çünkü şiirde olduğu gibi masallar da büyümlü bir atmosferi, hayal dünyasının genişliğini, sonsuz çağrışımları, izlenimleri, simgeleri, sembolleri, olağanüstülükleri ve duyguları taşır. Tüm bunların yanında halk kültürüne dair kültürel kodların taşınması bağlamında da değerlidir. Tekinay'ın da metnini tam olarak bu noktadan hareketle bir masal adına göndermede bulunarak kurguladığı düşünülmektedir. Halk kültürünü, milli olanı, yerele ait olanı incelemek için masal adına göndermenin yanında başkişinin eş ruhu olarak Mevlevi bir halk şairi yerleştirilir kurguya. Mevlana'nın öğretisi ile âşık geleneğinin bir kişide birleştirilmesi her iki kültürel unsurun sahip olduğu anlamsal derinlikten faydalanılmasıyla gösterilmek istenen Ferdinand'ın peşinden gittiği, kendisini bulmasını sağlayacak olanın halk kültürü, halk kültürünün bilgeliği olduğudur. Diğer yandan Romantizmin nesri şiire yaklaştıran, şiiri -duyguya ve hayale açık oluşu ile sağladığı imkânlar dolayısıyla- diğer türlerin önüne koyan düşüncesinin karşılığını Tebrizi'nin yazdığı

⁸ Bkz. Cerrahoğlu, 2012; Şenocak, 2016.

Ağlayan Nar eserinin şiir türünde kaleme alınmış olmasıdır hatta bir destan olarak tanımlanmasıdır. Tebrizi de Tauber de şairdir; dünyayı akılla değil duyumsayarak tanıma ve öğrenme yolunda ilerleyen insanlardır. Tauber romanın başında doktora eğitimini tamamlamış bir bilim insanı olarak hayata atılabilecekken bir şair olarak yolculuğuna devam etmeyi seçer.

Akılcılığın kabul etmediği belirsizlikleri, ihtimalleri, olağanüstülükleri ve mistisizmi önemseyen Romantiklerin tavrını *Ağlayan Nar*'da tespit etmek mümkün görünmektedir. Ferdinand'ın rüyalarının eserin başından sonuna kadar onu yönlendirmesi, bir anlamda bilinmezden bazen de gelecekte haberleri içermesi; rüyalarında gördüğü bahçenin ve kendi yüzünün yaşadığı coğrafyadan çok uzakta yazılmış bir kitapta resmedilmiş olması, üstelik bu kitapta resmedilen ve rüyalarında gördüğü güzel kadınla gerçekten tanışması; baskısı tükenmiş bir kitabı yüzlerce sahafın ve sayısız kitabın arasından tesadüfen bulması; Maviova'da fırtınalı bir gecede kendinden geçişi ve kayboluşu; peşinden gittiği halk şairi ile -sanki bilerek engelleniyormuş gibi- bir türlü buluşamaması ve tam aynı yerde kalmışken ve buluşabilecekken şairin ölümü gibi olaylar ve durumlar, içinde hem belirsizlikleri hem ihtimallerin çeşitlendirdiği anlam olanaklarını hem tesadüfleri hem de olağanüstülükleri barındırır.

Romantikler insanın kendi içinde beden ve ruhun birbirine zıt değil bir birlige sahip olduğu düşüncesinden hareketle rüyalarında açığa çıkan her şeyin önemli bilgileri içerdiğine inanarak rüyalara önem verirler (Aytaç, 2003, s.290). Ferdinand Tauber'in de rüyaları onun Almanya'dan kalkıp Türkiye'ye doğru yolculuğa çıkmasını sağlar. Tauber'in kimlik arayışını manevi bir yolculuğa çıkararak devam ettirmesi gerektiği, rüyalarının ruhunda yarattığı huzursuzluk sayesinde açığa çıkar. Rüyalar sadece yolculuğun başlangıcını değil ilerlemesinin de anahtarlarını barındırır. Rüya motifinin eserde kullanımı diğer yandan âşık edebiyatında görülen ve çok farklı şekillerde varlık gösteren rüya motifini anımsatması bağlamında değerlidir.⁹ *Ağlayan Nar*'da Romantik döneme ait kullanılan motiflerden biri de birbirine tıpatıp benzeyen iki insan motifidir.¹⁰ Alman halk inancında bir hayalet olarak görülen bu benzerlik Hoffmann gibi Romantik dönem sanatçıların eserlerinde zaman zaman

⁹ Bkz. Günay 1999.

¹⁰ Alman halk inancında, insanın yürürken peşinden gittiğine inanılan ve insana tıpatıp benzeyen hayalet olarak tanımlanan Doppelgänger'i izlek olarak kullanan ilk isim Jean Paul Friedrich Richter'dir(1763-1825). "*Doppelgänger'de, birbirine tıpatıp benzeyen iki farklı kişinin aynı anda farklı zamanlarda olması durumu söz konusudur*" (Kırgız Karak, 2010, s.79-81). Kırgız Karak Doppelgänger kelimesine karşılık olarak "izleğin içinde barındırdığı birbirine benzer iki ayrı bedende tek bir ruh tanımından dolayı" eş ruh'u kullanmayı önerir (2013, s.237). Kelimenin Türkçe karşılığı olarak ikizleşme kelimesi de kullanılmaktadır.

kullandıkları, birbirine tıpatıp benzeyen insanlara dönüşür. Romanda Alman Ferdinand Tauber ile Azeri kökenli Türk şair Ferdi Tebrizi (Tobruk) birbirlerine tıpatıp benzeyen iki insandır. Sadece suretleri değil, sesleri, isimleri, şairlikleri de birbirine benzer. Yalnız biri usta diğeri ustanın peşinden giden, hakikate erişmek için çabalayandır. Ferdi Tebrizi usta konumunda hikâyesini yazan, Ferdinand'ı gerçeği bulması yönünde yolculuğa davet eden ve yol gösteren kişidir. Ve bu yolculuk Ferdinand'ın kimlik arayışı yolculuğudur aynı zamanda, kim olduğunu bulma yolculuğudur. Fakat yolculuğun başında bu bilince tam olarak erişemez, ancak yolculuğun sonuna doğru bazı işaretleri anlamlandırmaya bazı anahtarları bulmaya başlar. Romanda okurun merak unsurunu canlı tutan da, Ağlayan Nar kitabında kendi suretini gördüğünde büyük bir şaşkınlık geçiren Ferdinand'ın bıkıp usanmadan yolculuğa devam etmesini sağlayan da; bu benzerliğin anlamını çözebilmektir. Son sayfası eksik olan Ağlayan Nar'ı eline ilk aldığı anda “*Ferdi T. yazdı bu satırları/senin kim olduğunu bilebilmen için.*” (s.55) cümlesiyle başlayan yolculuğa davet kendisine, şairi bulabilmek için gittiği Bursa'da, Ferdinand'ı Ferdi Tebrizi zanneden birinin sözlerinden sonra, bu iki roman kişinin birbirine ikiz gibi benzedikleri gerçeğini gösterir. Bunun sebebi ve vardığı son nokta ise eserin sonunda açıklığı kavuşur:

*Ben olmadığım vakit,
sen olacaksın,
kardeşim,
senin ya da benim ülkemde,
ben sende yaşamayı sürdürüyorum,
sevgim seninle ulaşacak
herhangi birisi olmaya
muktedir olan
her insana* (Tekinay, 2005, s.180).

“Alman bir şarkiyatçının Türkiye’de araştırma yaparken ikiziyle karşılaşması ve bu ikizinin bir halk ozanı olması Tekinay’ın kimlikler üstü bir olguya, insan olma olgusuna göndermesidir. Milliyet, kimlik, kültür derken ayrıştırılan insanlar aslında birbirlerinden hiç de farklı değillerdir” (Cengiz, 2010, s.191). İsimleri, yüzleri, şairlikleri, yalnızlıkları birbirine benzese de kültürleri, milletleri, dilleri, dinleri, memleketleri birbirinden farklı iki insanın eserin sonunda birliğe ulaştığı görülür. Biri diğerine üstün değildir, birbirlerinin içinde erimiş kültürel bir yapıdan bahsetmek mümkündür. İnsan olmanın erdemi ve sevgisi noktasında bir olmuş, senteze ulaşmışlardır.

Ferdi Tebrizi adında Doğulu bir şair yok ve de Ferdinand Tauber adında bir Alman şarkiyatçı da yok, yalnızca onun ülkesindeki ya da benim ülkemdeki insan var, yalnızca sevgi ve barışla dolu olan insan ve ben herhangi birisi olmaya nasıl da muktedirim. (...) Ne güzel senin ülken, benim ülkem, dünyayı ve uzayı da kapsayan ülkemiz. Derin bir nefes alıp kendi içini dinledi. Ve de sırrın göğsünde oluşturduğu o tonlarca ağırlıktan artık kurtulduğunu anladı. Kendisiyle bütünleşmişti (Tekinay, 2005, s.181)

Bu bağlamda Romantik dönem sanatçılarının temel savunularına da kuvvetli bir gönderme ile roman son bulmuş olur. Romantiklerin savunduğu evrendeki zıtlıkların senteze ulaştırılması gerekliliği fikrinin eserin sonunda işlendiği görülür. Diğer yandan Ferdinand Tauber, Maviova'da Tebrizi'nin evinde onun defterine yazdığı şiirlerini okuduğunda Doğuya ve Batıya ait kültürel kodların senteze ulaşacağına ilk işareti gelmiş olur çünkü Tebrizi'nin yazdıkları Alman Romantik dönem şairleri ile benzerlik göstermektedir.¹¹ Ferdinand bunu üniversitede Alman dili ve edebiyatı alanında gördüğü yan dal eğitimi sayesinde fark eder.

Ferdinand Tauber'in içsel yolculuğuyla/kimlik arayışıyla benzerlik taşıyan anlayış; Romantiklerin insanın manevi yönden yaşayabileceği dönüşümleri kendini arama yolculuğu olarak görmeleridir. Yolculuk, yolda olma hali kahramanın kendisini keşfetmesine katkı sağlayacak bilgilerle doludur ve önemli tecrübeleri de barındırır. Tauber de keşif yolculuğu boyunca değişir ve dünyayı daha farklı algılamaya başlar. Başlangıçta sürekli kendini gösteren iç sıkıntısı sonda yerini ferahlamaya bırakır. Fakat burada ulaşılan son, uzun bir yolculuğun öğrettiği bilgilerle anlamlandırılabilir. Romanda benimsenen yaklaşım da Romantiklerin yaygın yaklaşımı gibidir; bu, yolun sonunda varılacak yerin değil de yolculuğun kendisinin kıymetli olduğudur. Ferdinand'ın yolculuğunun içinde barındırdığı izlekler sırasıyla yabancılaşma, kimlik arayışı ve insan sevgisinden oluşmaktadır. Onu yolculuğa çıkmaya ikna eden itici güç, çok baskın şekilde kendini gösteren kim olduğunu bilme arzusudur. Bu, din, dil, ırk unsurlarının daha ötesinde bir arayışa işaret etmektedir. Arayışın sonunda Ferdinand Tauber özde insan ve insan sevgisinden ibaret olma evrensel gerçeğini bulur. Gerçeğe Doğu'daki yolculuğu sonunda erişmiş olsa da bu gerçeğin Batı'da da var olduğunu fark ederek daha üstün bir bilince kavuşur.

2.2.Mevlâna'nın Yolunda İlerleyen Bir Halk Şairi

Tekinay romanında 19. yüzyıl Alman romantizminin ve romantik eserlerin yapısal ve izleksel unsurlarına yer verdiği gibi Türk kültürüne ve edebiyatına dair unsurlara da yer verir. *Ağlayan Nar*'da Türk kültürüne ait önemli iki değer ön plana çıkmaktadır: halk şairliği ve Mevlevilik/Mevlâna. Türk Halk şairliği Türklerin

¹¹ Ekiz'in (2002) tespitiyle "Yıldız ve çiçek/ Ruh ve elbise" [Stern und Blume/Geist und Kleid] dizeleri Alman Romantik şair Clemens Brentano'ya (1778-1842) aittir (s.89).

İslamiyet öncesi dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe dayanmaktadır. Halk şairleri bir gelenek edebiyatı olan Aşık edebiyatının temsilcileridirler. “*Milli edebiyat geleneğinin bugün de yaşamaya ve yaratmaya devam eden bölümü*” olarak Aşık edebiyatı Türk Halk edebiyatı içinde yer almaktadır ve “*başlangıcından bugüne yeni şartlara uyarak hayatîyetini sürdürmektedir. XX. yüzyılda özellikle Doğu Anadolu bölgesinde tarihî kabul, üslûp ve icra töresine uygun bir tarzda çağın teknolojisinden de (radyo, televizyon, plak, kaset, basın ve yayın organları vb.) yararlanarak yeni bir klasik devir yaşamaktadır*” (Günay, 1999, s.7) Halk şairlerinin mensubu buldukları edebi geleneğin Anadolu’da varlık gösteren tasavvufî düşünceden ve tarikat edebiyatından beslenerek İslami esaslara uygun yeni bir senteze ulaştığı kabul edilmektedir (Günay, 1999, s.8). Anadolu’da tekke edebiyatının kaynaklık ettiği aşık edebiyatının oluşumunda Bektaşî edebiyatının tekke edebiyatından ayrılarak müstakil bir hal alması etkili olur. Aşık edebiyatında bektaşî fikir ve temayülleri ağırlık gösterse de aşıkların içinde halvetî, kadirî, mevlevî olanların varlığı da söz konusudur (Günay, 1999, s.10).

Ağlayan Nar’da da Mevlevî bir halk şairi olarak Ferdi Tebrizi yer almaktadır. Ferdinand Tauber, zihnindeki soruların yanıtını verebileceğini düşünerek tanışmak için sürekli çaba sarf ettiği Tebrizi ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslardan almak zorunda kalır. Ferdinand Ağlayan Nar adlı eseri bulduğunda Ferdi T. imzasını sahafa sorduğunda da bir üniversite öğrencisine sorduğunda da yanıt alamaz. Şair ile ilgili ilk ve en ayrıntılı bilgiye bir Türkolog aracılığıyla erişir. Prof. Sümergil şairin, İran’ın Azeri bölgesinden geldiğini, Azeri kökenli bir Türk olduğunu ve Türkiye’de yaşadığını söyler. Ferdi Tebrizi’nin gezgin bir halk ozanı olduğunu, eserlerinin ara sıra basılsa da özde sözlü halk edebiyatı geleneği içerisinde yer aldığını anlatır. Ferdi Tebrizi’nin sanatçı kişiliğine ve eseri Ağlayan Nar’a da dair cümleleri kuran Türkolog Prof. Sümergil olur:

Ferdi Tebrizi başarılı bir sanatçıdır, dediğini duydu bu arada inanılmaz bir mesafeden Profesör Sümergil’in, üslup sahibidir. Örneğin eski Doğu şiirinden bazı unsurları modern yazın sanatına taşır. Bir fıskiye’nin başındaki ut sesleri gibi. Ve hep o romantik ortam- (...) “Ağlayan Nar, dedi en sonunda ‘ lirik bir aşk destanı, günümüz Doğu halk edebiyatının bir başyapıtı (Tekinay, 2005, s.73,75)

Doğuda halk ozanı yarışmalarının halen devam ettiği bilgisini vermesiyle de Ferdinand’ın yolculuğu derinleşmeye başlar. Tebrizi’yi bulabileceği üç şehir ismi verir; Bursa, Konya ve Erzurum. Bursa ve Erzurum yarışmanın düzenleneceği şehirlerdir; Konya ise başka bir öneme sahiptir. Tebrizi, oraya sema gösterisine katılmaya gidecektir. Ferdinand, Prof. Sümergil’den bir diğer önemli bilgiyi, Tebrizi’nin Mevlevî tarikatına mensup olduğunu öğrenmiş olur.

Romanda Ferdinand Tauber’in eş ruhu olarak kurgulanan Tebrizi daima peşinden gidilen ama bir türlü ulaşılamayandır. Tauber ona ulaşamadığı gibi hayatıyla

ilgili bilgileri tesadüf eseri ve parça parça toplayabilir. Kendisine tıpatıp benzediğini, soy isminin Tobruk, mahlasının Tebrizi olduğunu, hastalığını, yalnız yaşadığını, kışları İzmir’de Maviova’da kaldığını öğrenir ama bu bilgiler ona ulaşmasına yardım etmez. Tebrizi ile kavuşması ancak şairin ölümü sonucunda gerçekleşir.

Tebrizi bir halk şairi olarak milli bir edebiyatın, Türk halk kültürünün bir parçasıdır. Aynı zamanda Mevlevi’dir ve Mevlana’nın öğretilerinin izinden gitmektedir. Romanda, Tebrizi’nin Mevlevi tarikatına mensup oluşu çok anlamlıdır çünkü Alman Romantizmi’nin yaşandığı devre rastlayan yıllarda Mevlâna adı, fikirleri ve eserleriyle Alman düşünce ve sanat dünyasında büyük yankı bulur. Romanında kültürlerarasılığı odak noktasına oturtan Tekinay’ın Mevlâna’nın fikirleri ile Alman Romantizmi’nin fikri yapısı arasındaki ortaklığı buluşturması orijinal bir buluştur. Mevlâna *“Divan’ında ve Mesnevi’sinde varlık, özgürlük, ahlak ve insan felsefesine değinmiş; akılcı filozoflara zaman zaman karşı çıkmıştır. Akılın tanrısal gerçeği buluncaya değin işe yarayacağını ondan sonra akılı bırakıp inançla ve aşkla evrensel sorunlara dalmanın gerektiğini savunmuştur”* (Çubukçu, 1984, s.100). Mevlana’nın öğretisi ile Alman Romantizminin kesişim noktaları da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Eserde Romantiklerin doğuya bakışına/yüzlerini doğuya dönüşlerine hem Tauber’in şarkiyatçı oluşuyla hem de Alman Romantizmi’nin savunduğu bazı değerlerle Doğu’nun değer dünyasının kesişmesi ile göndermede bulunulmuş olur. Yani sadece Tauber’in Doğuya dönük yüzünden değil yüzyılı aşkın süre önce de yaşadığı topraklarda yüzünü doğuya dönen, Doğu’nun fikirlerini paylaşan şair, yazar ve düşünürlerin varlığıyla gönderme gerçekleşir.

Ağlayan Nar’da, Mevlana’nın sadece fikirleri yer almaz; hayatından önemli bir kesite de gönderme içerir. Mevlâna ve Şems-i Tebrizi arasındakine benzer bir bağı Ferdinand Tauber ve Ferdi Tebrizi arasında da görmek mümkündür. Mevlâna, Şems-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra büyük bir değişim yaşar; Şems-i Tebrizi ile ilişkisi fikirlerini, duygusunu değiştirir, yaratıcılığını ortaya koymasını, felsefesini açığa çıkarmasını sağlar. Şems-i Tebrizi Mevlana’nın çevresindeki halk yüzünden onun yanından ayrılmak zorunda kalır ve Mevlâna Şems’i bulabilmek için yolculuklara çıkar. Şems’e kavuşmasa da fikirleri ve duygularıyla bambaşka birine dönüşen Mevlâna, felsefesi ile dünya üzerindeki geniş insan topluluklarını etkiler (Öngören, 2004). Ferdinand Tauber’in daha farklı biçimlerde ve zaman diliminde yaşadığı değişimi sağlayan kişi de Ferdi Tebrizi’dir. Ferdi Tebrizi’nin varlığından haberdar olmasıyla Tauber’in değişimi yavaş yavaş kendini gösterir. Ferdi Tebrizi ile hiç karşılaşmamış, konuşmamış olsa da onu arama yolculuğu esnasında Tauber’in değişimi gerçekleşir. Eserin sonunda da bu değişim son halini alır. Arayışın son bulması insanın dili, dini, ırkı ile değil “insan” olarak varlığının bir anlam ifade etmesi

gerektiği bilgisine erişilmiş olduğunu gösterir. Ferdinand Tauber'in usta olarak gördüğü Ferdi Tebrizi'yi bulabilmek için yolculuklara çıkması, onun varlığı sayesinde fikirlerinin, duygusunun ve hayata bakışının değişimi, bunun yanında Tebrizi adının çağrışımları dolayısıyla romanda kurgulanan Ferdi Tebrizi ile Şems-i Tebrizi'ye ve Mevlâna ile ilişkisine örtük bir gönderme olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Almanya'da gelişen Türk Alman edebiyatı içinde yer alan *Ağlayan Nar* romanı kültürlerarası edebiyat bağlamında değerlendirildiğinde kimlik arayışının insanın asıl sahip olması gerektiği noktaya; tüm kültürlerin üzerinde yer alan "özde insan olma" gerekliliğine vurguda bulunduğu söylenebilir. Alev Tekinay, Türk ve Alman kültürüne bir arada yer verdiği romanında kültürlerarasılığı edebi gelenek bağlamında kurgular. Almanya'da Türk bir Germanist olarak iki kültüre dayanan birikimini bir senteze ulaştırarak romanının başkişisini Türkiye'deki Alman bir şarkiyatçı olarak çizer.

Tekinay'ın doğuya ve batıya ait kültür simgelerini ustalıkla iç içe geçirerek kullandığı fakat birini romanın görünen anlam katmanına diğerini ise derin okuma sonucu fark edilebilecek bir konuma yerleştirdiği görülür. Romanda izleri tespit edilen Alman Romantizminin felsefi arka planına Türk kültüründen paralellik sağlayacak olan unsur olarak da halk şairliğinin yanında Mevlana'nın felsefesini yerleştirir. Bu bağı da geçmişte yaşanan kültürel alışverişe dayandırır. Çünkü on sekizinci yüzyılın sonu on dokuzuncu yüzyılın başlarında yüzlerini Doğu'ya dönen Alman Romantiklerinin bazı fikirleri Doğu felsefesiyle benzerlik göstermektedir. Romanda da bu benzerliğe örtük bir göndermede bulunulur ve kültürlerarasılık bu bağlamda açığa çıkar. Romanda ne Doğu ne de Batı kültürü ön plandadır, ne de iki kültürden biri diğerinden üstün tutulur. Böylece kültürlerin birbiri içinde eriyip giden; insanlığın büyük hafızasına dayanan bilgileriyle insanların da birbirinden farklı olmadığı gerçeği her iki kültürün simgeleri ile gösterilmiş olur.

Kaynaklar

- Abadan Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Avcı, R. (2019). Alman oryantizmi ve İslami dönem Fars edebiyatı: bir literal geçişkenlik örneği olarak Josef von Hammer-Purgstall (1774–1856). *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi-Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, (42), 57-76.
- Aytaç, G. (1991). *Edebiyat yazıları II*. Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (1995). *Edebiyat yazıları III*. Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (2001). İki dünyaya birden ait olan yazar: Alev Tekinay. *Gurbeti Vatan Edenler/Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 223-232.
- Aytaç, G. (2003). *Genel edebiyat bilimi*. Say Yayınları.
- Baypınar, Y. (2000). Alman dilinin Türkleri. *Türk Yurdu*, 20, (153-154), 66-68.
- Cengiz, S. (2008). Almanya'daki Türk yazarların romanların kimlik ve yabancılaşma. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, S. (2010). Göç, kimlik ve edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2 (3), 185-193.
- Cerrahoğlu, M. (2012). Mitolojilerde ve Türkiye'de derlenen masallarda narın yeri. *Turkish Studies*, (7/1), 643-651.
- Çubukçu, İ. A. (1984). Mevlâna ve felsefesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, (1), 97-118.
- Ekiz, T. (2002). *Almanca yazan Türklerde metinlerarasılık*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Herzog, C. (2010). Almanca konuşulan ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat çalışmalarının gelişimi üzerine notlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8 (15), 77-148.
- Hofmann, M. (2006). *Interkulturelle literaturwissenschaft*. Wilhelm Fink Verlag.
- Huch, R. (2005). *Alman romantizmi*. (Çev. Gürsel Aytaç). Doğu Batı Yayınları.
- Günay, U. (1999). *Türkiye'de aşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yay.
- Günay, D. (2016). *Kültürbilime giriş*. Papatya Yayınları.
- Kartarı, A. (2014). *Kültür, farklılık ve iletişim*. İletişim Yayınları.
- Kırgız Karak, Ş. (2010). *E.T.A. Hoffmann'ın eserlerinde fantastik öğeler*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü.

- Kırgız Karak, Ş. (2013). Ernst Theodor Amadeus Hoffmann'ın eserlerinde incelenen bir motif: eş ruh. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (24), 237-247.
- Kuruyazıcı, N. (2001). Almanya'da oluşan yeni bir yazının tartışılması. *Gurbeti Vatan Edenler/ Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 3-24.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *İslam Ansiklopedisi*, (29), 441-448.
- Özgü, M. (1944). Alman romantizminde sanat anlayışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (5), 731-741.
- Özyer, N. (1994). *Edebiyat üzerine*. Gündoğan Yay.
- Saka, N. (2018). Almanya'daki Türk göçmen yazınına kavramsal bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 1875-1888.
- Sakallı, C. (2006). Der beitrage der Türkischen Germanistik zur interkulturellen literaturwissenschaft. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (32), 186-192.
- Schimmel, A. (2012). *Doğu batı yakınlaşmaları: Avrupa'nın İslam dünyası ile karşılaşması*. Çev. H. Ağuiçenoğlu. Avesta Yayınları.
- Şenocak, E. (2016). Halk anlatı ve inanışlarında mitolojik bir meyve: nar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4 (8), 228-251.
- Şimşek, F. (2009). Alman edebiyat dünyasının kültürlerarası edebiyata bakışı. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekinay, A. (2005). *Ağlayan Nar*. (Çev. Çiğdem Ünal). Akçağ Yayınları.
- Zengin, E. (2010). Türk-Alman edebiyatına tarihsel bir bakış ve bu edebiyata ilişkin kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 329-349.